

10. Fenyeh V.I. (1997) Hreko-katolytska tserkva v hromadsko-politychnomu ta kulturnomu zhytti Zakarpattia (1771 – 1867 rr.) [Greek-Catholic Church in the socio-political and cultural life of Transcarpathia (1771 – 1867)]. 223 s. [in Ukrainian]
11. Molnár. F. (2014) Munkácsi Egyházmegye 1848-1849-ben. Tanulmányok és kronológia. Nyíregyháza. 220 s. [in Hungarian]

Стаття посвячена определению роли греко-католической церкви в формировании национального сознания населения Закарпатья в период между 1771 и 1867 годами. Установлено, что греко-католическая церковь благодаря непрерывной культурно-образовательной и организационно-педагогической деятельности епископов Мукачевской епархии исполняла нациообразовательную функцию.

Ключевые слова: образование, греко-католическая церковь, национальное сознание, Закарпатье.

The topicality of the proposed problem is determined by the need to develop an effective mechanism for the formation of nationally conscious younger generations of Ukrainian citizens with the involvement of the resources of the Christian church. During the millennial history, the Christian church was a phenomenon of ethnocultural development of Ukrainians. In the conditions of the ethnoconfessional society of the multinational Transcarpathia contributed to the unblocking of Ukrainian consciousness, the Greco-Catholic Church of Transcarpathia was established in the Mukachevo Greek Catholic Diocese, which territorially united Ukrainian lands beyond the Carpathians. The purpose of the article is to investigate the role of the Greek Catholic Church in the formation of the national consciousness of the Transcarpathian population between 1771 and 1867. According to the goal, the tasks were defined: to characterize the socio-historical conditions of the process of the hierarchical registration of the Greek Catholic Church in Transcarpathia in the context of their nation-building significance; to analyze the cultural-educational and organizational-pedagogical activity of the Bishops of Mukachevo. The article is devoted to clarifying the role of the Greek Catholic Church in the formation of national consciousness of Transcarpathian population between 1771 and 1867. It was established that the Greek Catholic Church, thanks to the tireless cultural-educational, organizational and pedagogical activities of the Mukachevo diocese bishops, performed a nation-building role in Transcarpathia. It was discovered that the formation of folk schooling in Transcarpathian lands mostly depended on the position of the Mukachevo diocese bishops. The Greek Catholic Church also took care of the public schools, which in the vast majority of cases were parishioners, and of the seminaries in which priests and teachers were trained for the local population. Thanks to the tireless educational, organizational and pedagogical activities of the clergy of the Mukachevo and Presov diocese, the cultural and national life of the Transcarpathian population was identified with the Church Slavonic, and subsequently folk Rus language, which was actively promoted by the Greek Catholic Church. It opposed the attempts to denationalize the Rus population of the region, which did not have its own state and was constantly under pressure of the ruling empires.

Key words: education, Greek Catholic Church, national consciousness, Transcarpathia.

УДК 37.015.31:7(477.87) «194»

DOI: 10.31339/2413-3329-2018-1(7)-55-61

Софілканіч Марина Іванівна,

викладач,

Закарпатська академія мистецтв, м. Ужгород

ПРОБЛЕМА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ ЗАКАРПАТТЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті висвітлюється проблема розвитку естетичного виховання на Закарпатті у соціальних інституціях у першій половині ХХ ст. З'ясовано стан та проблеми естетичного виховання шкільної молоді Закарпаття зазначеного періоду; розглянуто особливості розвитку естетичного виховання молоді, проаналізовано методи естетичного розвитку вихованців та роль визначних особистостей у цьому процесі. Здійснено історичний аналіз становлення і розвитку соціальних інституцій Закарпаття міжвоєнного періоду, які сприяли забезпеченню процесу естетичного виховання населення краю засобами мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, гімназії, учительські семінарії, професійне і аматорське мистецтво, Закарпаття, Чехословацький уряд, Підкарпатська Русь.

Постановка проблеми. У кінці 20-х і на початку 30-х рр. ХХ ст. із входженням Закарпаття до складу Чехословаччини відбулися позитивні зміни та створені сприятливі умови для розвитку освіти, театру, мистецтва, науки та ін. Зокрема, було відкрито п'ять гімназій та три семінарії, а також ряд народних і горожанських шкіл. Культурно-освітні зміни також позитивно вплинули на процес відкриття низки освітньо-мистецьких інституцій, таких як, Публічна школа рисунку, мистецьких шкіл і гуртків різних жанрів, громадських об'єднань, товариств «Просвіта», «Педагогічне товариство», театрів тощо, діяльність яких була спрямована на естетичний розвиток населення краю, збагачення їх мистецьких поглядів та смаків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Закарпатті у ХХ ст. накопичено значний досвід естетичного виховання молоді засобами мистецтва. Вивчення різних аспектів естетичного виховання на Закарпатті досліджували А. Бондар, В. Гомоннай, В. Бурч, С. Жупанин, А. Ігнат, М. Макап, Р. Марцелюк, І. Небесник, В. Росул, Т. Росул, М. Токар, С. Федака, П. Ференц, П. Ходанич, А. Волощук, Т. Мочан, М. Зимомря та інші. Українські педагоги Закарпаття активно займалися питанням естетичного виховання у міжвоєнний період (Ф. Агій, Й. Бокшай, А. Волошин, Ю. Крупа, Н. Мураній, Й. Пешина та ін).

Важливими для нашої роботи є положення та висновки дисертаційних досліджень, які розкривають: форми і методи

творчої діяльності учнів в умовах позашкільних навчальних закладів (Н. Гурець, В. Лихвар, О. Малицька, І. Мужикова, О. Черношок та ін.); теоретичні та методичні засади позашкільної педагогіки (О. Биковська, В. Вербицький, О. Верещак, О. Гавеля, Н. Ганнусенко, Я. Кепша, О. Литовченко, Т. Окушко, Г. Пустовіт, О. Рясенко, Т. Суценько та ін.); зміст художньо-естетичного та морального виховання особистості (Є. Антонович, А. Голизова, С. Кучер, О. Мироненко, О. Отич, Л. Оршанський, М. Пантюк, О. Половина, Н. Савченко, В. Салко, О. Сташук, О. Шкурін та ін.); сучасні підходи до організації творчої діяльності школярів засобами образотворчого мистецтва (І. Демченко, В. Захарова, В. Томашевський та ін.); розвиток художньої освіти в Україні (І. Небесник, О. Попик, І. Хілько, Р. Шмагало та ін.).

Теоретичний аналіз стану авторської системи художньої освіти школярів Золтана Баконія та визначенні перспектив її творчого впровадження у практичну діяльність сучасних позашкільних навчальних закладів України висвітлено в дисертації А. Волощук: «Система художньої освіти школярів у спадщині Золтана Баконія (1946 – 1989 рр.)». Системно і комплексно питання естетичного виховання на Закарпатті у 1919–1939 рр. в полікультурному середовищі висвітлено в дисертації Т. Мочан «Естетичне виховання учнівської молоді в полікультурному середовищі на Закарпатті (1919–1939 рр.)». На основі ретроспективного аналізу розвитку естетичного виховання

учнівської молоді у полікультурному середовищі Закарпаття визначено особливості його змісту та організації, окреслено перспективи творчої реалізації позитивних ідей у сучасних умовах.

Мета статті: здійснення історичного аналізу становлення і розвитку соціальних інституцій Закарпаття міжвоєнного періоду, які сприяли забезпеченню процесу естетичного виховання населення краю засобами мистецтва.

Результати дослідження. У нашому дослідженні під соціальними інституціями ми розуміємо і розглядаємо гімназії, семінарії, інші типи закладів освіти та культурно-освітніх осередків краю, які створювались і діяли у 20-30-их роках ХХ ст.

Розпад Австро-Угорщини в результаті першої світової війни і входження Закарпаття до складу Чехословаччини актуалізував питання щодо створення середніх загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладах для місцевого населення. Розвиток естетичного виховання на Закарпатті пов'язаний зі складними умовами формування громадянського суспільства Чехословаччини. Початок 20-х років ХХ ст. був багатообіцяючим для національного культурного розвитку закарпатців. Завдяки демократичному уряду і політиці національної терпимості утворилися сприятливі, але, водночас, і складні умови для становлення української культури, освіти і національного виховання. Процес естетичного виховання населення Закарпаття на початку ХХст. перебував під впливом різних політичних течій (москвофільство, українофільство, русинофільство), що певною мірою гальмувало реалізацію його потенційних можливостей.

Повну загальну чи спеціальну середню освіту в Закарпатті у першій половині ХХ ст. можна було здобути в гімназіях, учительських семінаріях, богословській духовній семінарії та торговельній академії. Хоч повільно, але постійно зростала кількість українських учителів у цих навчальних закладах, які відкривали перед своїми випускниками шлях для продовження навчання у вищих навчальних закладах за межами Закарпаття. Естетичне виховання у них найбільшою мірою реалізовувалося засобами музики та хорового співу, театрального й образотворчого мистецтва. Таке спрямування у виховній роботі пояснювалося позицією, яку займали у даному питанні директор гімназії Андрій Алиськевич та директор семінарії Августин Волошин. Так, зокрема, директор Ужгородської реальної гімназії Андрій Алиськевич, разом з моральними, релігійними та розумовими почуттями до найвищих почуттів відносить також естетичні почуття [10, с.11].

У 1917-1918 роках на Підкарпатті було три гімназії, три вчительські семінарії і три технічні школи – всі з мадярською мовою викладання. Після двох десятиліть чехословацького опікування школою було вже вісім гімназій, п'ять учительських семінарій і п'ять технічних шкіл [5, с.106].

У 1931/32 навчальному році з 162 вчителів гімназій і семінарій 59 були корінними закарпатцями чи вихідцями з Галичини і Центральної України. Уроки рисунку і дескриптивної геометрії туг викладали, як правило, професійні художники. Особливо важливу роль відігравали підходи до організації освітнього процесу в Ужгородській півчо-учительській семінарії з огляду на те, що туг готувалися педагогічні кадри для шкіл Закарпаття [19, с.17].

У 1931-1932 навчальному році на Підкарпатській Русі діяло 535 державних, 10 ерарних, 177 церковних, 5 сільських, разом 727 народних шкіл, з яких: 436 руських, 171 чехословацька, 103 мадярські, 2 румунські, 14 німецьких і 1 жидівська. В 17 горожанських руських школах, 4 гімназіях (1 мадярська), 3 руських учительських семінаріях, одній руській і 1 мадярській торговельній академії, двох руських торговельних школах навчалось біля 120 тис. дітей. «Красно розвивається і зашкільна просвітна робота, читальні, просвітні кружки і пр.» [14].

У своїй праці «Педагогічна методологія» А. Волошин підкреслює важливість таких предметів естетичного циклу як малювання, спів і музика, які доповнюють виховну силу школи. У розділі «Навчання зручностей» він детально описав історію та методику навчання таких дисциплін як малювання та співу,

підкреслював виняткове значення цих предметів у гармонійному розвитку особистості, рекомендував у народних школах приділяти їм належну увагу. У середніх школах, зазначає автор, спів належить ще й сьогодні до факультативних предметів. Лише в учительських семінаріях спів і музика є обов'язковими предметами, з огляду на покликання вчителів народних шкіл. Спів і музика одне із головних джерел формування естетичних почуттів людини і національної свідомості. «Співом виявляємо наше почуття: радість, смуток, жаль або захоплення. Гарна церковна пісня або мелодія підносить нас духовно до Бога, а патріотична пісня впливає на наші національні почуття, здешевлює нас до любови та інших горожанських чеснот» [3, с.191-195]. Спів і музика, на думку А. Волошина, повинні бути обов'язковими предметами народних шкіл. Він також зауважував, що у дітей у дуже ранньому віці виникає бажання зображувати форми речей. Дитина ледве навчилася тримати в руках олівець, крейду, вже малює обриси будинків, дерев, тварин, людей, бо малюнок зроблений рукою дитини, виражає її думки. Малювання, підкреслював А. Волошин, має велике значення в естетичному вихованні, розвиває здатність всебічно сприймати речі, формує добрий смак, любов до природи, сприяє розвитку культури бачення, залучає учнів до певної художньої діяльності. «Дитина малює, бо малюнок є виразом її думки; малює дитина та, яка має особистий дар до малювання, до тієї праці жене її природний нахил; малює дитина бо хоче наслідувати природу й людей» – так вважав А. Волошин [2]. Педагог також зауважував, що малювання мусить бути не лише окремим предметом навчання, а й принципом, тобто малюнок у школі в усьому освітньому процесі повинен бути засобом наочності. А. Волошин склав початковий план з малювання для шкіл Карпатської України, розробив головні принципи методики навчання малювання [1, с.122].

Нами зазначено надзвичайно велику увагу до естетичного виховання молоді, до викладання образотворчих дисциплін директора Ужгородської реальної гімназії Андрія Алиськевича та директора Ужгородської учительської семінарії Августина Волошина. Так, у цих навчальних закладах викладали рисунок та дескриптивну геометрію талановиті педагоги та художники Й. Бокшай та А. Ерделі. Незважаючи на незначну кількість годин на тиждень, що виділялися для вивчення малюнку в молодших класах та дескриптивної геометрії в старших класах, в обидвох навчальних закладах значна увага приділялася естетичному вихованню. Активною виховною та позакласною роботою ці викладачі намагалися компенсувати малу кількість годин з образотворчого мистецтва [10, с.12].

Засновники закарпатської художньої школи Й. Бокшай та А. Ерделі перед вступом до Будапештської академії мистецтв (відповідно 1910 та 1911рр.) навчалися в Мукачівській, на той час угорськомовній, гімназії у вчителя Тібора Калмара. У цій же гімназії, але вже за чехословацького періоду, вчився під керівництвом учителя малювання Ладіслава Кайгла Ф. Манайло (закінчив гімназію 1928р.). За спогадами учня А. Ерделі Андрія Коцки, вони часто організовували для учнів екскурсії, поїздки потягом до Відня, заняття живописом на природі. Ці акції залишалися у пам'яті семінаристів на все життя. Однак слід зазначити, що А. Ерделі та Й. Бокшай вважали можливості семінарії недостатніми для формування професійних художників. На їх думку, розв'язанням цієї проблеми було б створення спеціального навчального закладу, який навчав би широкій палітрі фахових дисциплін і видавав диплом на державному рівні. Але через брак коштів чи через нерішучість земського уряду Підкарпатської Русі – цьому не судилося здійснитися. Вирішено було зупинитися на проміжному варіанті – створенні приватної Публічної школи рисунку в Ужгороді, в якій для талановитої молоді з семінарії та гімназії у вихідні дні проводилися заняття з фахових дисциплін (рисунок, живопис, композиція, історія мистецтва). Рисунок і живопис тут вивчали згідно з програмами академічних художніх навчальних закладів: гіпси, натюрморти, оголена натура, пейзажі. Вивчали також перспектива, пластична анатомія, історія мистецтва. Разом із загальноосвітньою підготовкою в учительській

семінарі або гімназії це фактично дорівнювало виконанню навчального плану спеціального навчального закладу [10, с.12-22].

Період кінця 20-их – початку 30-х років ХХ ст. з точки зору розвитку художньої освіти на Закарпатті є особливо важливим, оскільки культурно-освітня політика уряду Чехословаччини дала можливість А. Ерделі та Й. Бокшаю розгорнути творчу й педагогічну діяльність серед молоді Закарпаття й виховати нове покоління талановитих митців, серед яких А. Коцка, Е. Конратович, А. Борецький, А. Добош, З. Шолтес та ін. Ними було підготовлено перше покоління українських художників з числа студентів семінарії та гімназії.

Естетичне виховання молоді здійснювалося у процесі навчання та в позаурочний час. Провідною тенденцією цього періоду стало широке використання різних форм, методів і засобів естетичного виховання учнів середнього шкільного віку, пошук шляхів самостійного розв'язання його актуальних проблем, в основі яких домінувала українська ідея. Насамперед, завдання естетичного виховання систематично та цілеспрямовано реалізовувалися на уроках малювання, співу, ручної праці, мови, літератури. Кожний урок був часом спілкування з кращими зразками мистецтва та колективного обговорення пережитих вражень. Індивідуальні здібності учнів до різних видів естетичної діяльності розвивалися в гуртках, творчих колективах (хор, оркестр), клубах, фахових (спеціальних) школах, студіях, самодіяльних театрах тощо.

1931р. розпочало свою діяльність товариство діячів образотворчого мистецтва. Починаючи з 1931 року, група талановитих учнів А. Ерделі та Й. Бокшай з «Публічної школи рисунку» завершує навчання в Ужгородській учительській семінарії. Першим був А. Коцка, потім Ернест Конратович, Адальберт Борецький, Андрій Добош. Стали випускниками гімназії також Золтан Шолтес і Василь Дван Шарпотокі. Ці молоді люди були першим поколінням, підготовленим А. Ерделі та Й. Бокшаєм до праці в царині образотворчого мистецтва [9].

У роботі з молоддю А. Ерделі та Й. Бокшай підходили по-різному. Й. Бокшай у зв'язку з власним захопленням творчістю старих майстрів (Рембрандт, Джованні Тьєполо, Фріц фон Уде, Дюдер) основну увагу вихованців привертав до основ академічної підготовки, до вивчення творчої спадщини класиків світового мистецтва. А. Ерделі, який вирізнявся творчим неспокоєм, постійним пошуком, бажанням «малим виразити дуже багато», знайомив студентів із сучасним європейським мистецтвом, прищеплював любов до творчості. Ці риси обох учителів характерно проявляються у творчих біографіях їх учнів [9, с.17].

Ретроспективний аналіз показав, що учителі народних і горожанських шкіл, підкарпатська інтелігенція, використовуючи різні культурні засоби (література, драматургія, культурні товариства, театр і образотворче мистецтво) намагалися прищепити населенню почуття національної свідомості. Однак, дуже негативно впливала на розвиток народної освіти, на освітній процес у школах, гімназіях і семінаріях так звана мовна дискусія, що виникла в процесі боротьби трьох течій (українофільської, русофільської, русинської) за етнонаціональну орієнтацію автохтонного населення краю. Тим не менш, повністю поділяємо точку зору сучасних дослідників про те, що в галузі освіти у 20-30-х роках ХХ ст. в Закарпатті було досягнуто глибокого прогресу. На думку Т. Мочан, педагогі Закарпаття міжвоєнного періоду у гімназіях, семінаріях, горожанських школах особливо увагу звертали на формування естетичних потреб і смаків засобами музики, хорового співу, театального мистецтва [8, с.139].

За Чехословацького уряду здійснювалися важливі організаційні заходи щодо активізації процесу позашкільного навчання та виховання молоді краю. Навесні 1920р. засновувалися перші культурні товариства Підкарпатської Русі: «Просвіта», «Товариство Духновича» (русофільське), «Пласт» (1921р.), «Земське музейне товариство». «Освітній благодійний фонд (Школьная помощь)» (1920р.) під опікою мукачівських русофілів з 1920р. утримував бібліотеку, чотири учнівські гуртожитки, кілька хороших гуртків і оперну трупу З. Ашкіназі [5, с.100].

Особливу роль у зростанні української національної свідомості на Закарпатті відігравало наукове товариство «Просвіта», засноване в Ужгороді 9 травня 1920 р. Станом на 1934 р. у краї нараховувалося 8 філій, 219 читалень та 16 200 членів товариства. «Просвіти» у селах були потужними осередками культурно-освітнього життя [14]. Зазвичай село вважалося національно свідомим, якщо в ньому функціонувала читальня цього товариства. Там проходили святкові зібрання, вечори, різні програми, проводилися тематичні концерти, звичайно, українського спрямування... Там звучало наше слово і наша пісня, яка також є основним складником національного пробудження і національної свідомості української» [15].

Важливим засобом забезпечення естетичного виховання та національного розвитку населення були тетральні осередки. Першим театральним колективом був аматорський гурток «Просвіти». В липні-вересні 1920 р. від дав сім вистав патріотичної української п'єси «Наталка Полтавка», збудивши такий інтерес, що було вирішено заснувати постійний театр. На початку 20-х років ХХ ст. на Закарпатті вже був чималий загін місцевої театральної інтелігенції й перш за все учительської, на яку й вирішили опертись брати Шерегії для створення українського театру.

23 вересня 1920 р. Головний відділ товариства «Просвіта» поставив на порядок денний питання про заснування постійно діючого театру. Появу першого професійного театру в краї прискорив приїзд української капели «Кобзар», члени якої вирішили допомогти закарпатським аматорам у створенні власного театру. 15 січня 1921 р. відбулося урочисте відкриття «Руського театру «Просвіти». «Свято зачалось, – писав М. Брацайко, – промовою голови театральної комісії о. Августина Волошина. В своїй красній, добре обдуманій промові показав на велику культурну і національну вагу театру взагалі, а спеціально у нас, де культурне й національне життя само зачинає розвиватися. Згадував про розвиток театральної літератури і театального мистецтва на Україні, в Галичині, й у нас. В кінці – бажав як найкращих успіхів новоутвореній народній інституції, передав театр в опіку руського народу Подкарпатської Русі» [15, с.75].

Відкриття першого на Закарпатті театру привернуло увагу багатьох відомих культурних діячів і посадовців. Свої привітання висловили Михайло Грушевський, Олександр Олесь, французький генерал Парі, губернатор Підкарпатської Русі Г. Жаткович, єпископ Папп та багато інших. Президент Чехословаччини Т.Г. Масарик подарував театру 250 тисяч чеських крон. Того ж дня артисти театру поставили першу виставу за драмою М. Старицького «Ой, не ходи, Грицю...». Серед перших акторів театру були М. Приємська, Н. Машкевич, Г. Приходько, М. Біличенко, А. Дівнич, М. Терпило, Р. Кирчів та ін., як правило, українські емігранти в Чехословаччині. Режисером першої вистави був М. Біличенко, родом із Поділля.

Перший молодіжний хор «Пласт» в м. Хуст був організований у 1932 році Євгеном Шерегієм, а в 1933 році брати ставлять оперу «Запорожець за Дунаєм» П. Гулака-Артемовського. У 1934 р. був організований Крайовий хор з драматичною секцією, функціонували також оркестрова і танцювальна секції. Вони й стали базою для створення ще одного українського театру «Нова сцена». 17 лютого театр урочисто розпочав свій славний шлях, показавши в Хусті виставу «Запорожець за Дунаєм» (диригент Євген Шерегії) [5, с.101-103].

Завдяки такому культурно-освітньому закладу, як Мукачівська торговельна академія (у 1918 році була заснована як Вища торговельна школа, а 1920 року – перейменована в Мукачівську торговельну академію) «за декілька років Мукачєво стало осередком «Учительської Громади», головою якої був директор Августин Штефан. Дуже часто в Мукачєві гостював український театр Миколи Аркаса з Ужгороду, який своїми прекрасними виступами приносив насолоду всім, виконуючи «рівночасно дуже корисну національно-освідомлюючу працю» [21].

У Мукачівській торговельній академії під керівництвом Олександра Кошиця в українській капелі Олекси Приходька діяв хор підкарпатського учительства, а також працював драматичний

гурток при академії. Студенти Мукачівської торговельної академії зробили певний вклад у розвиток культурно-освітнього життя Мукачівщини та Закарпаття, оскільки були активними учасниками молодіжної організації «Пласт», «Проти алкогольного і проти нікотинного товариства «Будучина», самоосвітніх гуртків тощо.

У 1914 році в Мукачеві була відкрита Мукачівська угорська королівська державна народошкільна вчительська семінарія (Munkácsi Magyar Királyi Állami Elemi Népisiskolai Tanítóképző-Intézet) з ініціативи мера міста Яноша Недецеї. Першим директором навчального закладу призначено Я. Сонді (SzondiJános) (Розпорядження Міністерства релігії та народної освіти Угорщини № 90 037 від 11 червня 1914 р.), який до того працював викладачем Кішкунфелдьгазської державної вчительської семінарії (Угорщина) Навчання велось угорською мовою.

Перший навчальний рік семінарії співпав із початком Першої світової війни. 14 вересня 1914 р. після музичного прослуховування відбулося зарахування абітурієнтів на навчання. Рішенням дирекції на перший курс семінарії зараховано 31 учень. До семінарії приймали лише хлопців. 1914-1915 навчальний рік тривав з 15 вересня 1914 р. до 12 червня 1915 р. Навчально-виховний процес у семінарії забезпечували: директор (Я. Сонді), викладач (др. І. Молнар), викладач за сумісництвом (О. Дем'янович /Demjanovich Andor/), вихователь (І. Ормої /Ormai István/) та 5 священнослужителів. Навчальний процес в учительській семінарії було організовано відповідно до навчального плану і рекомендацій затверджених Міністерством релігії та народної освіти Угорщини в 1911 р. Тижневе (шестиденне) навантаження студентів: 36 годин. Навчання майже кожен день тривало з 8.00 до 17.00. На основі аналізу розкладу занять Мукачівської вчительської семінарії за 1914-1915 навчальний рік, можна констатувати, що на такі предмети, як співи і музика та малювання відводили однакову кількість годин на тиждень (по 3 години) [19, с.46].

У 1925 році за ініціативи мера Мукачева Яноша Недецея Мукачівська угорська та Ужгородська руська академії були об'єднані в Мукачівську державну торговельну академію. У гімназіях Ужгорода, Мукачева, Берегова, Хуста, в учительських семінаріях та в Мукачівській торговельній академії розгорнулася на диво активна робота з естетичного виховання молоді: театральні гуртки, хорові колективи, на високому рівні викладалося образотворче мистецтво [21].

Значний внесок у розвиток хорового і музичного мистецтва краю зробив фольклорист і музикознавець, емігрант із Санкт-Петербурга Петро Милославський. У 1933 році на запрошення музично-драматичного товариства «Боян» він прибув до Ужгорода, де і почав працювати вчителем і керівником учительського хору Ужгородського округу.

Децидерій Задор, який у 1934 році закінчив Празьку консерваторію, а 1936-1938 рр. аспірантуру при ній, остаточно закріпив за Закарпаттям і його столицею Ужгородом славу музичного краю. Він вважається одним із засновників професійної музичної освіти Закарпаття.

Розвиток освіти, театрального мистецтва, музики і хорового співу сприяв вихованню вдячної публіки, яка мала змогу пізнавати та насолоджуватися різними видами мистецтва. Значна кількість освіченої молоді бажала долучатися до різних видів мистецтва. Така ситуація спричинила кардинальні зрушення і в образотворчому мистецтві краю, на відміну від ситуації початку ХХ століття.

Наукові дослідження таких науковців, як Олексія Изворина, Григорія Островського, Івана Небесника, Віктора Луценка, Оксани Гаврош свідчать про те, що впродовж 20-30-х років ХХ століття, на Підкарпатській Русі відбулася активізація діяльності митців у галузі образотворчого мистецтва: активізація процесів мистецтвознавчого напрямку, активна виставкова діяльність Товариства діячів образотворчого мистецтва на Підкарпатській Русі. Більшість художників, задіяних у цьому процесі, працювали ще й педагогами у гімназіях чи вчительських семінаріях, інших навчальних закладах Закарпаття. Це не могло не відобразитися на рівні естетичного виховання у цих закладах. Кожен навчальний заклад

активізував свою діяльність у галузі образотворчого мистецтва, що мало свій відбиток на рівні навчання учнів, студентів гімназій чи вчительській семінарії. Завдяки цьому змінилася віслюму культурна ситуація на Підкарпатській Русі, інший статус був у образотворчого мистецтва у свідомості жителів краю. З'явилося культурно-мистецьке середовище, митці, що виставляли свої твори, й жителі краю, що відвідували виставки, спостерігали за образотворчим мистецтвом і читали відповідну літературу. Слід зазначити, що мистецтвознавці Чехословаччини, а пізніше Угорщини, Радянського Союзу прийшли до висновку, що в Закарпатті створилася своєрідна, самобутня, ні на що не схожа, художня школа Закарпаття.

Важливою складовою системи естетичного виховання на Закарпатті досліджуваного періоду є аматорська діяльність різних гуртків, зокрема у Мукачеві. Вони виникали під егідою як товариства «Просвіта», так і «Общества им. Духновича». 6 травня 1932 р. драмгурток «Молодь» поставив у Мукачеві виставу «Сучасні діти». У лютому 1938 р. у Мукачеві виникла «Драматична Студія імені Федора Корятовича», ініціатором якої був професор Олекса Приходько. Студія поставила вистави «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, «Суєта» І. Карпенка-Карого, «Сон весняної ночі» Усенка-Гармаша та ін. [15, с.78].

Також інтенсивно розвивалися й інші види аматорського мистецтва – драмгуртки, хори при гімназіях, семінаріях, академіях, школах, читальнях, церквах, курси танців тощо – які відіграли значну роль як у розвитку самого театру як такого, так і у піднесенні культурного рівня населення краю, його національної свідомості, естетичних поглядів, смаків. «Театр на Закарпатті, як і взагалі в українському народі, – писав сучасний зарубіжний дослідник В. Маркусь, – відіграв вийняткову роль національного каталізатора, а навіть пробудника... театр став школою народного самоусвідомлення, засобом пізнання свого минулого, зрозуміння своєї вчорашньої і нинішньої долі, геральдом, що закликав народ творити своє краще завтра. Це у вищій мірі стосується українського Закарпаття» [15]. В їх організації особлива увага і заслуга належить учителям, які не шкодували часу і сил для підтримки і розвитку культурних прагнень народу. Одночасно із масовим аматорським рухом в Підкарпатській Русі формується виконавство на професійній основі. Це був шлях від «Руського театру» товариства «Просвіта» до українського національного театру «Нова сцена». Він заслужив доброї згадки і великої пошани нащадків за священну працю на ниві відродження української культури і піднесення національної свідомості закарпатських українців у 20-30-х роках ХХ століття [15, с. 80].

Як стверджують сучасні мистецтвознавці, значну активність в організації культурно-мистецького життя і формуванні музичних смаків молоді на Закарпатті пов'язані з релігійними інституціями. Через брак професійної музичної освіти основні культурно-естетичні функції виконували священники, а пізніше учителі, які сприяли розвитку і розумінню музичної грамотності молоді [15, с. 142].

На ниві музичного життя починають працювати окремі діячі, які проводять активну концертну діяльність, формують свої школи та закладають основи виконавства. Серед них виділяються такі імена, як Олександр Кізіма, Олекса Приходько, Степан Фендик, Федір Шимоновський, Іван Романченко, Віктор Желтвай, Степан Дудинський, Роман Кирчів, Михайло Рошаківський, Іоанн Бокшай, Сіон Сільвай, Петро Милославський, Григорій Гузенний та багато інших. Величезна кількість хорових колективів Підкарпатської Русі 20-30-х років ХХ ст. свідчить про могутнє національне і культурне відродження краю. Значне зростання інтересу до масового співу пояснюється доступністю засобів хорового мистецтва для широких верств населення. За твердженням сучасних дослідників, хоровий спів став каталізатором процесу культурного відродження та одним із засобів залучення жителів Підкарпатської Русі до музичного життя і музичної культури через такі форми, напрями і заходи:

1. Академії, що проводились різноманітними товариствами з нагоди важливих подій історичного або національного значення.

Вони відбувались у містах, містечках і селах й до певного часу були підтримкою для виконання творів місцевих композиторів.

2. Музичні концерти місцевих або зарубіжних виконавців, які уможлилювали знайомство широкої громадськості із спадщиною визначних композиторів Європи, Росії, України, краю. Особливе значення тут посідали лекції-концерти.

3. Виступи учнів музичних шкіл та гімназій.

4. Огляди і конкурси хорових колективів, оркестрів, співаків.

5. Радіоконцерти [15].

На думку окремих дослідників, діяльність музичних організацій, товариств і установ, професійних музикантів, урізноманітнення форм музикування міжвоєнного періоду сприяли небувалому досягненню прогресу в музичному житті Закарпаття. Це двадцятиліття названо «музичним Ренесансом краю» [15].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Період, коли Закарпаття було під владою Чехословаччини, є найбільш сприятливим для розвитку освіти, театру, музичного мистецтва, образотворчого мистецтва, науки, відродження української мови. Посилюється пріоритетна роль формування національної свідомості молоді. В різних соціальних інституціях, зокрема, учительських семінаріях пропагувався науковий підхід до навчання, перевага

надавалася естетичному розвитку особистості. Серед чинників, які безпосередньо впливали на розвиток та якість естетичного виховання з урахуванням ролі образотворчого та музичного мистецтва, слід виокремити такі: відкриття освітньо-культурних установ у краї (музеї, бібліотеки, виставкові салони, театри, гуртки), позитивна економічна підтримка уряду професійних художників, музикантів, театральних осередків. Музика, образотворче мистецтво, театр, вивчення і збереження пам'яток культури і мистецтва краю – ці напрямки виховної роботи мали великий успіх у роботі з молоддю Закарпаття.

Мистецьке життя в Закарпатті у міжвоєнний період зазнало системного покращення і піднесення, що і зумовило новий поштовх до подальшого розвитку естетичного виховання в краї у другій половині XX століття. Подальшого наукового дослідження, на нашу думку, потребують такі питання, як різнобічне вивчення діяльності освітніх соціальних інституцій на Закарпатті, вивчення досвіду роботи окремих вчителів з образотворчого мистецтва та обґрунтування доцільності використання кращих зразків їх педагогічної майстерності у практику роботи сучасних закладів позашкільної освіти.

Список використаних джерел

- 1.Бернаджова Т. А. Волошин – державний діяч, педагог-мислитель. / Т. А. Бернаджова.– Л.: Богословська Академія. Львів «Основа»,1995р. – 240 с.
- 2.Волошин А. Методика народно-школьного навчання(на правах рукопису) / А.Волошин.– Ужгород, 1935р. – 113 с.
3. Волошин А. Педагогічна методологія: Для вчителів та вчительських семінарій / А.Волошин. – Прага: Українське вид-во «Тробосем», 1943. – Кн. I. Методологія навчання. –1943. – 208 с.
4. Волошин А. Вступ до організації народного школярства в республіці Чехословацькой / А.Волошин.– Ужгород: Школярська допомога, 1932. – 23с.
- 5.Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості:Підкарпатська Русь. (1848-1948). / П.Р. Магочій. – Ужгород: Патент, 1994. – 296 с.
- 6.Мишанич О. Від підкарпатських русинів до закарпатських українців:Історико-літературний нарис. / О.Мишанич. – Ужгород:Карпати,1991. – 61с.
7. Мочан Т. М. Естетичне виховання учнівської молоді в полікультурному середовищі на Закарпатті (1919 - 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 -Загальна педагогіка та історія педагогіки/ Т.М. Мочан. – Тернопіль, 2011. – 20 с.
- 8.Мочан Т.М. Естетичне виховання у змісті шкільної освіти на Закарпатті у 1919-1939рр. / Тетяна Мочан // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. - № 25. – 2012. – С. 139-141.
- 9.Небесник І.І. Художня освіта на Закарпатті у XX столітті: історико-педагогічний аспект. [Монографія] / Іван Небесник . – Ужгород: Закарпаття, 2000. - 168 с.
- 10.Небесник І.І. Культурологія: Образотворче мистецтво і художня освіта Закарпаття (XX ст.) : Навчальний посібник. МОН України / Іван Небесник. – Закарпатський худ.ін-т. –Ужгород: Вид-цтво В. Падяка, 2007 – 128 с.
- 11.Небесник І.І. Формування мистецького середовища у Закарпатті протягом першої половини XX ст. / Іван Небесник // Вісник ЛНАМ: Спецвипуск «Ерделівські читання».– Львів-Ужгород: Гражда, 2008. – 240 с. –С. 5-19: іл.
- 12.Подкарпатская Русь за Годы 1919-1936. - Ужгородъ, 1936 – 196с.
13. Поп І. Енциклопедія Подкарпатської Русі / Іван Поп. – Ужгород:Вид-во В.Падяка, 2001. – 431 с.
14. Пуховський А. Народна Просвіта (Порадник позашкільної освіти) /Пуховський А. - Книгопечатня «Свобода» в Ужгородѣ - Ч.7.- 1927.
15. Росул Т. Музичне життя Закарпаття 20–30-х років XX століття: монографія / Тетяна Росул. – Ужгород: ПоліПрінт, 2002. – 208 с.
16. Урядовий вісник Підкарпатської Русі «Учитель». - Книгопечатня «Вікторія». - У.: 1925р.
- 17.Філіппов О. Історії Мукачева чехословацької доби. / О.Філіппов. – У.: Поліграфцентр «Ліра», 2012. – 136с.:іл.
- 18.Химинець В.В. Історія Ужгородської гімназії (1613-2013) : Монографія / В.В.Химинець, М.М.Басараб. – У.: «Карпати»; Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2013. – 272с.
19. Човрій С.Ю. Розвиток професійної педагогічної освіти на Закарпатті. (друга половина XVIII – початок XX століття). / Софія Човрій // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. - Випуск 2 (4). - 2016. – С.43-48. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/Admin/Downloads/nvmdupp_2016_2_11%20(1).pdf
- 20.Шемантизм учительства всѣх шкѣл державных, церковных и частных Пѣдкарпатскоѣ руси// Зложив И.Вислоцкий. В-цтво И.Вислоцкого. - Типографія «Карпати» в Мукачевѣ, 1925.
- 21.Штефан А. За правду і волю. [Спомини і дещо з історії Карпатської України від давніх давен до 1927] // А.Штефан. Кн.друга. - Видавництво «ПРОБОСЕМ» - 1981. - Торонто, Канада. – 384 с.

References

- 1.Bernadzkhova T. A. (1995), Voloshyn – derzhavnyy diyach, pedahoh-myslytel' [Voloshyn as a statesman, a thinker, a pedagogue], L.: Theological Academy. Lviv «Osнова», 240 p.
- 2.Voloshyn A. (1935), Metodyka narodno-shkol'noho navchannya(na pravakh rukopysu) [Methodology of folk-school education (presented as manuscript)], Uzhhorod, 113 p.
3. Voloshyn A. (1943), Pedahohichna metodolohiya: dlya vchyteliv ta vchytel's'kykh seminariv [Pedagogical Methodology: For Teachers

- and Teaching Seminaries], Prague: Ukrainina publishing house "Proboiem", Vol. I. Methodology of teaching, 208 p.
4. Voloshyn A. (1932), Vstup do orhanizatsiyi narodnoho shkol'nytstva v republytsi Chexoslovatskoy [Introduction to organisation of the national schoolchildren in the Czechoslovak Republic], Uzhhorod: Scholl Aid, 23p.
  5. Mahochiy P.R. (1994), Formuvannya natsional'noyi samosvidomosti: Pidkarpats'ka Rus'. (1848-1948) [Formation of national consciousness: Carpathian Ruthenia (1848-1948)], Uzhhorod: Patent, 296 p.
  6. Myshanych O. (1991), Vid pidkarpats'kykh rusyniv do zakarpats'kykh ukraiyntsyv: Istoryko-literaturnyy narys [From Carpathian Rusyns to Transcarpathian Ukrainians: Historical and literary essay], Uzhhorod: Karpaty, 61p.
  7. Mochan T. M. (2011), Estetychne vykhovannya uchniv'skoyi molodi v polikul'turnomu seredovyshchi na Zakarpatti (1919 - 1939 rr.): avtoref. dys. na zdobuttya stupenya kand. ped. nauk: 13.00.01 -Zahal'na pedahohika ta istoriya pedahohiky [Aesthetic education of pupils in a multicultural environment in Transcarpathia (1919 - 1939): Author's abstract of thesis for the degree of Candidate Of Pedagogical Sciences: 13.00.01 - General pedagogy and history of pedagogy], Ternopil, 20 p.
  8. Mochan T.M. (2012), Estetychne vykhovannya u zmisti shkil'noyi osvity na Zakarpatti u 1919-1939rr [Aesthetic education in Transcarpathian school education in 1919-1939], *Scientific Herald of UzhNU. Series: Pedagogy. Social activity*, No. 25, P. 139-141.
  9. Nebesnyk I.I. (2000), Khudozhnya osvita na Zakarpatti u KhKh stolitti: istoryko-pedahohichnyy aspekt [Art education in Transcarpathia in 20th century: historical and pedagogical aspect], Uzhhorod: Transcarpathia, 168 p.
  10. Nebesnyk I.I. (2007), Kul'turolohiya: Obrazotvorche mystetstvo i khudozhnya osvita Zakarpattya (KhKh st.) : navchal'nyy posibnyk. MON Ukrainy [Culturology: Fine Arts and Artistic Education of Transcarpathia (20th century)] : textbook. Ministry of Education of Ukraine], Transcarpathian Art Institute, Uzhhorod: Publishing house of V. Padiak, 128 p.
  11. Nebesnyk I.I. (2008), Formuvannya mystets'koho seredovyshcha u Zakarpatti protyhom pershoi polovyny KhKh st. [Formation of the artistic environment in Transcarpathia during the first half of 20th century.], *Herald of LNAA: Special edition «Erdeli Readings»*, Lviv-Uzhhorod: Hrazhda, 240 p.
  12. Podkarpatskaya Rus' za Nooby 1919-1936 [Carpathian Ruthenia in years 1919-1936] (1936), Uzhhorod, 196p.
  13. Pop I. (2001), Entsyklopediya Podkarpats'koy Rusy [Encyclopedia of Carpathian Ruthenia], Uzhhorod: Publishing house of V. Padiak, 431 p.
  14. Pukhovskiy A. (1927), Narodna Prosvita (Poradnyk pozashkilnoi osvity) [National Education (Reference book of extracurricular education)], Publishing House «Svoboda» Uzhhorod, Vol.7
  15. Rusul T. (2002), Muzychne zhyttya Zakarpattya 20–30-kh rokiv KhKh stolittya: monohrafiya [Musical life of Transcarpathia of 20s and 30s of 20 century: monograph], Uzhhorod: PoliPrint, 208 p.
  16. Uryadovyy visnyk Pidkarpats'koy Rusi «Uchytel'» [Government Bulletin of Carpathian Ruthenia "Teacher"], (1925), Publishing House «Victoria»
  17. Filipov O. (2012), Istoryi Mukacheva chexoslovats'koyi doby [Stories of Mukachevo of the Czechoslovak period], Y.: Printing Centre «Lira», 136p., illustrated.
  18. Khymynets V.V., Basarab M.M. (2013), Istorya Uzhhorods'koyi himnaziyi (1613-2013) : monohrafiya [History of Uzhgorod Gymnasium (1613-2013) : monograph], Y.: «Karpaty»; Information and Publishing Center of Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education, 272.
  19. Chovriy S.Yu. (2016), Rozvytok profesynoyi pedahohichnoyi osvity na Zakarpatti. (druha polovyna XVIII – pochatok KhKh stolittya) [Development of professional pedagogical education in Transcarpathia (second half of 18th - beginning of 20th centuries)], *Scientific Herald of Mukachevo State University. Series Pedagogy and Psychology. - Issue 2 (4), P.43-48, [Electronic resource], Access mode: file:///C:/Users/Admin/Downloads/nvmdupp_2016_2_11%20(1).pdf [Date of review: 17.06.2018]*
  20. Vyslotskiy I. (1925), Shemantyzm uchytel'stva vsikh shkil derzhavnykh, tserkovnykh y pryvatnykh Podkarpatskoy Rusy [Schematism of the teaching of all sovereign, ecclesiastical and private schools of the Carpathian Ruthenia], Printing House «Carpathia», Mukachevo
  21. Shtefan A. (1981) Za pravdu i voliu [For Truth and Freedom], Memoirs and some history of Carpathian Ukraine from ancient times till 1927, Second edition, Publishing House «PROBOIEM», Toronto, Canada, 384 p.

В статье освещается проблема развития эстетического воспитания в Закарпатье в социальных институтах в первой половине XX в. Выяснено состояние и проблемы эстетического воспитания учащихся Закарпатья; рассмотрены особенности развития эстетического воспитания молодежи, проанализированы методы эстетического развития воспитанников и роль выдающихся личностей в этом процессе. Осуществлен исторический анализ становления и развития социальных институтов Закарпатья межвоенного периода, которые способствовали обеспечению процесса эстетического воспитания населения края средствами искусства.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, гимназии, учительские семинарии, профессиональное и любительское искусство, Закарпатье, Чехословацкий правительствo, Подкарпатская Русь.

The current state and problems of aesthetic education of school youth in social institutions of Transcarpathia as a whole are impossible without taking into account the tendencies of the development of education in the past. This is very important as it allows us to use the best of the past in today's practice. The analysis of historical and pedagogical archives shows that the issue of aesthetic education in Transcarpathia can not be considered without taking into account the political, economic and general cultural events and processes that took place at that time. In the course of research, we used the following methods: retrospective analysis and synthesis of archival and modern printed materials on the subject under study, which allows us to observe the development of aesthetic education in Transcarpathia during the study period: method of comparison, document analysis, analogy, retrospective method, etc. As a result of the study, it was found that in the interwar period in Transcarpathia, a network of educational institutions grew sharply, in which about 120 thousand children were studying. The extra-curricular educational work in various social institutions, in particular, reading rooms and circles, has been developing dynamically. Particularly successful aesthetic education of youth was carried out by means of fine arts, music, choral singing and theatrical art. The great merit in this direction of the educational process belonged to the heads of educational institutions Andrii Alyskevych and Augustyn Voloshyn. It is emphasized that the Czechoslovak authorities fully supported the development of the museum business, the holding of exhibitions of works of arts and crafts, and educational work among the population. For studying the method of aesthetic education, the work of A. Voloshyn «Pedagogical Methodology: For Teachers and Teachers Seminars» is of great significance. So, in the section "Teaching the conveniences", he described in detail the method of teaching such disciplines as drawing and singing, which were obligatory subjects. He believed that singing and music is one of the main sources of aesthetic education of man. According to A. Voloshyn, drawing is of great importance in the aesthetic education of man, it develops the ability to comprehensively perceive things, forms a good taste, love for nature, contributes to the development of the culture of vision. The author believed that drawing should be not only a separate subject of study, but also the principle, that is, drawing in the

educational process should be a means of clarity. An extremely important event in the field of aesthetic education of Transcarpathia in extracurricular work was the creation of educators Adalbert Erdeli and Joseph Bokshai Saturday and Sunday Public Art School in Uzhhorod. As part of the activity of this school students were involved not only in the process of aesthetic education, but also directed to the development of a future professional artist. Significant influence on the development of aesthetic tastes of the inhabitants of Subcarpathian Rus was the activity of the Society of Fine Arts, beginning in 1931. It was also discovered that the activities of such cultural societies as Prosvita, Zemstvo Folk Society, Educational Charitable Foundation, Plast and O. Dukhnovych Society were of great importance. Thanks to such culturally-educational institutions as Mukachevo Hungarian Royal State School Teacher Seminary and Mukachevo commercial school, in a few years Mukachevo became an important center of the teacher community, cultural and educational activities. The study and analysis of these issues on the subject under discussion open up prospects for further research in the field of the development of aesthetic education of youth in the postwar period.

Key words: aesthetic education, gymnasium, teaching seminaries, professional and amateur art, Transcarpathia, government of Czech Republic.

УДК 373:8 (477) (09) «1959/2013» (043.3)

DOI: 10.31339/2413-3329-2018-1(7)-61-65

Ткаченко Вікторія Іванівна,
аспірант,

КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, м. Херсон

РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ (80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті висвітлено зміни у змісті мовної освіти в школах Української радянської соціалістичної республіки в 80-ті роки ХХ століття, спрямовані на поглиблення знань і формування умінь учнів та посилення зв'язку навчання із життям. Розглянуто тогочасні постанови Центрального комітету Компартії України «Про дальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» та супутні документи, які ініціювали додаткові заходи, що сприяли поліпшенню викладання російської мови та засвідчували продовження процесу русифікації мовної освіти. Проаналізовано зміни в кількості годин на вивчення української, російської та іноземних мов у процесі переходу на нові навчальні плани означеного періоду. На матеріалі статистичних даних простежено зміни у мережі шкіл – їх кількості за мовами навчання.

Ключові слова: мовна освіта, українська мова, російська мова, іноземні мови, двомовність, навчальні плани.

Постановка проблеми. Розвиток мовної освіти у школах УРСР, що тривав впродовж другої половини ХХ століття до набуття Українською РСР незалежності, відзначався поступовою русифікацією. Після визнання російської мови державною, обов'язковою для вивчення і мовою міжнаціонального спілкування, Центральний комітет Компартії України (ЦК КПРС) почав видавати документи, які регулювали стан вивчення російської мови у школах. Ця тенденція не могла не позначитися на змінах у змісті освіти, підготовці педагогічних працівників до реалізації цих змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-педагогічний аспект проблеми реформування освіти другої половини минулого століття, що впливав на розвиток мовної освіти, досліджували: Л. Березівська, І. Журавльов, І. Лернер, Л. Пироженко та інші. Питання удосконалення змісту мовної освіти досліджувано періоду вивчали науковці І. Білодід, І. Зверева, М. Кашина, В. Мельничайко, М. Пентилок, Л. Рожило та інші. Сучасний стан мовної шкільної освіти відображено у працях Є. Голобородько, Л. Марецької, О. Худенко та ін. Аналіз наукової літератури дає можливість констатувати наявність потужного масиву напрацьованих з проблем. Водночас, питання розвитку шкільної мовної освіти в широких хронологічних межах вивчено не достатньо і потребує додаткового розгляду.

Мета статті: проаналізувати специфіку розвитку шкільної мовної освіти в Українській РСР у 80-ті роки ХХ століття; схарактеризувати основні позитивні надбання і негативні приклади для екстраполяції продуктивного тогочасного досвіду в сучасні умови функціонування освітньої галузі.

Результати дослідження. 31 серпня 1978 року ЦК КПРС було видано Постанову «Про дальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках», у якій відзначався інтенсивний розвиток культур, науки, народної освіти в усіх союзних республіках, що є виявом міцної дружби братерських народів. Водночас наголошувалося, що з огляду на суспільно важливе значення російської мови, її вивченню необхідно приділяти більше уваги і вживати заходів для покращення її викладання. Серед необхідних заходів відзначалися: підготовка і перепідготовка вчителів російської мови, друк журналу «Русский язык и литература в школах УССР», проведення республіканських науково-практичних конференцій [10, с.404]. Було окреслено план заходів для подальшого поліпшення вивчення російської мови, які

включали активізацію пропаганди цього напрямку під час підготовки і проведення святкування 325-річчя возз'єднання України і Росії; читання лекцій, проведення бесід на радіо і телебаченні про російську мову як засіб міжнаціонального спілкування, мову дружби і братерства народів СРСР; розширення сітки гуртків, курсів з вивчення російської мови, організацію читачьких конференцій. Окремо зазначалось про уточнення кількості годин, відведених на вивчення російської мови з 1 березня 1979 року та про вдосконалення діючих програм і підручників з російської мови і літератури для шкіл з національною мовою навчання протягом 1979-1983 років [10, с.405].

1980-1981 навчальний рік став роком змін у вивченні мов у загальноосвітній школі. У школах з українською мовою навчання, починаючи з 1980-1981 навчального року, вивчення російської мови стало обов'язковим з 1 класу. Зміни сталися і в вивченні іноземних мов. З нового навчального року вони почали вивчатись з 4 класу за новими навчальними планами, програмами і підручниками, які планувалося вводити протягом наступних 4-х років. Подальше вивчення іноземних мов, починаючи з 1984-1985 навчального року, передбачало роботу усіх шкіл за стабільними навчальними планами, якими на вивчення іноземної мови було виділено в IV класі - 4, V - 3, VI - 2, VII - 2, VIII, IX і X класах – по одній годині на тиждень [1, с. 3].

Тенденція поділу класу на групи для вивчення іноземних мов позитивно вплинула на засвоєння нових знань. Рішення про поділ класу на групи тоді приймав директор. Клас із 25 учнів уже ділили на дві групи, адже вчитель мав змогу приділити більше уваги кожному учню, докладніше контролювати динаміку засвоєння знань, умінь і навичок. Упродовж уроку учні групи виконували вже більше завдань, усіх можна було вислухати й оцінити. За навчальною програмою на 1980-1981 навчальний рік 4-ті класи вже не ділилися на групи. Виключенням стали тільки школи-інтернати, що мали наповнення класу не менше 20 учнів: їх поділяли на дві групи; в середніх загальноосвітніх і школах-інтернатах з викладанням низки предметів іноземною мовою кожен клас також можна було поділити на 2 або 3 групи, не менше ніж 10 учнів у кожній [1, с. 4]. Отже, навчальний план на 1980-1981 н. р. (таблиця 1) передбачав наступну тижневу кількість годин для вивчення російської, української та іноземних мов в середній загальноосвітній школі Української РСР [1, с. 7]: